

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Проводиться теоретичне дослідження категорії структурна політика держави. Аналіз та узагальнення літературних джерел дозволили сформулювати основну мету і завдання структурної політики держави для сучасного етапу розвитку економічних відносин.

Ключові слова: структура, структурна політика держави, вид економічної діяльності, структурні зрушення, структурні зміни.

L. V. GRYNEVYCH

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE THEORY OF STATE STRUCTURAL POLICY FORMATION

Abstract – In this article a theoretical study of the structural policy of the state category. Analysis and synthesis of the literature allowed us to formulate the main purpose and objectives of the structural policy of the state to the present stage of development of economic relations.

The main tasks of state restructuring are as follows: the formation of innovative models of economic development; enterprise restructuring and technological modernization of production; strengthening the social orientation of the economy; increase the competitiveness of domestic production of products and increase the export potential of the final product; develop an integrated and capacious domestic market; development of effective regional economic structure. Their implementation will allow for structural changes as soon as possible, as well as with minimum losses for both the state and society. The purpose of this paper is the analysis and synthesis of the literature on the problem of the formation of the structural policy of the state in modern conditions.

Key words: structure, structural policy of the state, economic activity, structural changes, structural changes.

Постановка проблеми. Економічна система, що склалася в Україні за період незалежності, являє собою своєрідний результат розширення масштабів поділу праці і поглиблення спеціалізації в різних галузях і видах економічної діяльності. За оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів – економістів сучасна економіка формується під сильним впливом науково-технічного прогресу, з одного боку, та змінами, які відбуваються в соціально – трудовій сфері з іншого. Така ситуація призводить до появи структурних змін в економіці, що призводить до посилення структурних зрушень і як наслідок до структурної перебудови у народному господарстві [3–6]. В таких умовах виникає необхідність розробки і впровадження державних заходів спрямованих на регулювання процесів, що відбуваються в народному господарстві з метою пом'якшення наслідків від такого роду змін. Таким чином, дослідження проблем пов'язаних з розробкою і формуванням структурної політики в державі є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вчених економістів проблемами структурної політики займалися, Г. Фельдман, М. Кондратьєв, О. Ноткін, Я. Кронрод, О. Анчишкин, Ю. Яременко, А. Аганбегян, К. Вальгух, Р. Гранберг. Дослідження цих фахівців базувалися на припущенні про планомірний характер формування пропорцій суспільного відтворення.

Серед російських вчених можна виділити, наприклад, М. Узяков, А. Веренікін, Д. Волошин, Р. Дзарасов, Я. Дубенецький, Г. Літвінцев, О. Пчелінцев, В. Сальніков, О. Романов, А. Татаркин. Предметом їхніх досліджень є головним чином структурна політика в період ринкової трансформації.

У західній економічній науці питаннями, пов'язаними з державним впливом на структурні зміни в народному господарстві країни займалися: Р. Балдвін, П. Кругман, Дж. Стігліц, А. Діксіт, Г. Гроссман, Дж. Бхагваті, Л. Вестфол, Б. Бора, С. Лолл, Г. Пак, М. Ноланд, А. Моді, В. Корден, Р. Аути, Дж. Зісман, Т. ДіЛоренцо, Р. Вейд, Г. Ченг, Б. Козакофф, А. Рамос, П. Сірлін та ін.

Дослідження проблеми формування структурної політики в Україні представлені в роботах таких українських вчених як: Ю. Архангельський, Ю. Бажал, А. Гальчинський, В. Гейц, С. Данилишин, С. Дорогунцов, П. Єщенко, В. Коломойцев, В. Кононенко, І. Лукінов, Л. Чернюк, А. Чухно, І. Ястремського.

Формулювання цілі статті. Метою статті є аналіз та узагальнення літературних джерел з проблеми формування структурної політики держави в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. З появою диспропорцій у структурі економіки виникає необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на балансування структурних зрушень, що з'явилися, тобто формування структурної політики в державі. Насамперед, це слід робити, коли ринок не в змозі самостійно виправити дані структурні аномалії і як наслідок, фактично уповільнює економічний розвиток країни. І хоча наявність диспропорцій саме по собі не дозволяє зробити висновку про необхідні заходи державного втручання, воно служить дуже важливим індикатором необхідності структурних перетворень в економіці. Таким чином, дослідження структури економіки дозволяє судити про позитивність структурних змін як щодо її попереднього стану, так і щодо показників розвинених країн.

В економічній літературі під структурною політикою розуміють сукупність державних заходів, орієнтованих на управління рухом економічних ресурсів і встановлення структурних параметрів національної економіки, необхідних для підтримки динаміки макроекономічного і сталого економічного зростання [1, 2, 7, 8].

В економічній літературі виділяють три основних концепції, на яких формується структурна політика держави [3–5]: 1) про “обмеження держави”. Держава втручається у функціонування ринку лише тоді, коли він не може самостійно подолати розбіжності, що виникли; 2) про “залучення держави”. Держава розробляє і реалізує довгострокову програму структурної політики; 3) про “прагматичність держави”. Рішення щодо ступеня впливу держави на структуру ринку приймається з урахуванням можливих соціально-економічних і політичних наслідків.

До концептуальних орієнтирів структурної перебудови економіки України, які створюють умови для її здійснення можна віднести: подолання технічної і технологічної відсталості та оновлення основних фондів; підтримання вітчизняного виробника в боротьбі за підвищення конкурентоспроможності випущеної ним продукції; пошук альтернативних джерел ресурсів з метою зменшення впливу імпорتنих на вітчизняних товаровиробників; скорочення трудо-, енерго- і матеріаломістких галузей товарних груп; збільшення кількості ресурсозберігаючих виробництв і галузей з інноваційними виробництвами на всіх рівнях народного господарства; створення розвиненого споживчого сектора; зниження негативних наслідків від структурних перетворень на ринку праці; підвищення соціальної орієнтації економіки; зниження (підвищення) рівня внутрішньої заборгованості економіки за рахунок переорієнтації засобів виробництва галузей машинобудування, металургійної та хімічної промисловості на більш повне задоволення потреб міжгалузевої кооперації; спеціалізація в міжнародному поділі праці, прискорення розвитку виробництв, здатних поліпшити експортний потенціал України. Регулювання структурних змін в економіці є завданням структурної політики. У широкому розумінні структурна політика держави – це обґрунтування цілей і характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання і вирішення актуальних проблем сьогодення [1, 2, 7, 8].

У літературі виділяють два види формування структурної політики в державі: пасивна та активна.

Реалізація пасивної структурної політики полягає в тому, що держава створює правову базу для вільного переливу капіталу і праці з одного виду економічної діяльності в інший при цьому, безпосередньо не втручаючись в ці процеси. Тобто структурні зміни відбуваються внаслідок змін у нормах прибутку. У ситуації якщо в певному виді діяльності попит перевищує пропозицію, то в ньому норма прибутку зростає, при цьому відбувається вилучення капіталу власниками з цих видів діяльності і перенесення в ті, де висока норма прибутку. Виробництво товарів цього виду діяльності збільшується, і пропозиція їх поступово починає перевищувати попит, у свою чергу норма прибутку в цьому виді діяльності спочатку знижується до середньої величини, а потім стає менше середньої. І процес повторюється знову: власники капіталів починають вилучати їх з цього виду діяльності та вкладати в інший, де норма прибутку стає вище середньої. Ринкове саморегулювання забезпечує відповідну вимогам ринку структуру економіки.

При здійсненні активної структурної політики держава за допомогою системи заходів і засобів впливає на прискорення прогресивних структурних зрушень, які включають: стимулювання переливу капіталу в пріоритетні галузі; стимулювання розвитку галузей, які прискорюють впровадження досягнень науково – технічного прогресу; захист і надання фінансової допомоги галузям, які перебувають у стані занепаду і вимагають докорінної реконструкції виробничого апарату; згортання частини виробництв в депресивних галузях; розробка на державному рівні довгострокових планів, цільових програм, національних проектів для вирішення актуальних проблем структурної перебудови, а також програм підготовки та перепідготовки робочої сили, створення робочих місць і т.п. Для визначення моделі структурної політики і обґрунтування заходів щодо зміни структурних елементів застосовуються три варіанти рішень [1, 2, 7, 8]:

1. Стратегія обмеженого зростання. Для неї характерне встановлення цілей “від досягнутого” рівня.
2. Стратегія необмеженого зростання. Здійснюється через значне перевищення рівня коротко- і довгострокових цілей розвитку над рівнем фактичного стану базового періоду.
3. Стратегія скорочення. Цілі на майбутнє встановлюються на рівні, нижчому в порівнянні з фактичним станом базового періоду.

Вибір моделі структурної політики залежить від того яку позицію обрано державою спочатку: або вона пасивно бере участь в процесах структурних змін, або активно. При цьому необхідно враховувати той факт, що здійснення структурних змін носить тривалий характер і вимагає значних витрат різного виду ресурсів, що тягне за собою додаткові витрати. Тому проведення структурних змін має здійснюватися на основі продуманої і зваженої програми розвитку, яка дозволяє охопити всі основні моменти реалізації.

Структурна перебудова передбачає реалізацію наступних етапів:

1. Стабілізація економіки держави в цілому за рахунок уповільнення темпів спаду виробництва та зниження темпів зростання інфляції.
2. Забезпечення економічного зростання в економіці держави за рахунок активізації інноваційної та інвестиційної діяльності, розвиток господарських зв'язків через більш ефективну схему формування торгового балансу і зміцнення бюджетно-фінансової та грошово-кредитної незалежності.
3. Становлення раціональної структури економіки через стабільне та ефективне функціонування важливих її систем і створення умов для підвищення якості життя населення, активної мотивації до трудової та підприємницької діяльності та рівноправного партнерства країни у світовому економічному просторі.

На практиці структурна політика виступає як сукупність всіх державних заходів. Які цілеспрямовано стимулюють структурні зміни в економіці у відповідності з основними напрямками структурної перебудови. Розрізняють галузеву і регіональну структурну політику. Об'єктом державного регулювання у галузевій

структурній політиці виступають підприємства певних видів економічної діяльності або виробництва. У регіональній структурній політиці об'єктом регулювання виступають економічно відсталі райони, які держава хоче підтягнути до середнього по країні рівня розвитку. За останній період з'явилося самостійне ланка економічної політики – технологічна структури, яка спрямована на підтримку науково-технічного прогресу, як основи структурні змін. При формуванні структурної політики особлива увага приділяється вибору пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей, видів економічної діяльності, видів виробництв економічних районів. При виборі слід враховувати стадію індустріального розвитку країни і відповідно розвивати трудові, капітало- або наукомісткі галузі.

У межах структурної політики паралельно з визначенням пріоритетних напрямів розвитку економіки розробляється і реалізується система заходів державного впливу, яка включає: стимулювання переливу праці та капіталу з одних видів економічної діяльності в інші; скорочення частини виробничого апарату депресивних галузей і виробництв; розробку довгострокових планів, цільових програм, національних проектів метою яких є вирішення актуальних проблем структурної перебудови, в тому числі і програм з підготовки та перепідготовки робочої сили, створення нових робочих місць; рішення задачі концентрації капіталу в капіталомістких напрямках структурної перебудови національної економіки.

В останні роки більшість країн концентрують всю увагу на прогресивних галузях, так як структурний ефект від розвитку наукомістких галузей включає не тільки формування і розвиток їх самих, але і широке освоєння технології і продуктів високої технологічної складності традиційними галузями.

Таким чином, забезпечити макроекономічні пропорції можливо за рахунок стабілізації економіки, тобто виведення її зі стану кризи через поступове нарощування темпів і збільшення обсягів виробництва товарів і послуг за всіма видами економічної діяльності, що сприятиме зростанню валового внутрішнього продукту і як слідства і валового національного продукту; збільшення частки валового нагромадження основного капіталу, що забезпечить ефективне використання національного доходу; поліпшення структури валового продукту за рахунок збільшення частки споживчих товарів; прискорення розвитку невиробничої сфери з одночасним збільшенням її частки у валовому випуску; вдосконалення структури валового внутрішнього продукту за рахунок збільшення в ньому частки фінансового та державного секторів.

Висновки. На сьогодні у державі відбувається структурна перебудова економіки, основною метою якої є формування сучасної, ефективної, раціональної та екологічно безпечної структури та створення конкурентоспроможного вітчизняного виробника. Основними її завданнями є формування інноваційних моделей розвитку економіки; реструктуризація підприємств і технологічне оновлення виробництва; посилення соціальної орієнтації економіки; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції і збільшення експортного потенціалу кінцевого продукту; створення цілісного і ємного національного ринку; формування ефективних регіональних структур економіки. Їх реалізація дозволить провести структурні зміни в найкоротші терміни з мінімальними втратами для держави і суспільства. Подальші дослідження у сфері формування структурної політики доцільно проводити з використанням досвіду країн з розвинутою економікою.

Література

1. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. / под ред. А. Прохорова. – М. : Сов. энциклопедия, 1976.
2. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.
3. Глазьев С. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Глазьев. – М. : ВлаДар, 1993.
4. Економічна політика : навч. посібник / О. О. Беляєв (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. І. Діба та ін. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.
5. История экономических учений / под общ. ред. А. Худокормова. – М. : ИНФРА-М, 1998.
6. Кондратьев Н. Большие циклы экономической конъюнктуры : хрестоматия по экон. теории / Н. Кондратьев. – М. : Юрист, 1997.
7. Ожегов С. Толковый словарь русского языка / С. Ожегов, Н. Шведова. – М. : Русский язык, 1994.
8. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М. : ИНФРА-М, 1997.

References

1. Bolchaya Sovetskay Ensiklopedia : v 30 t. / pod red. A. Proxorova. – M. : Sovetskay ensiklopedia, 1976.
2. Boricov A. B. Bolchou ekonomicheskij slovar. – M. : Knigniy mir, 2003. – 895 s.
3. Glaziev S. Teorii dolgosrochnogo tehniko – ekonomicheskogo razvitiya / S. Glaziev. – M. : VlaDar, 1993.
4. Ekonomichna politika : navch. posibn. / O. O. Beliaev (ker. kol. avt.), A. S. Bebelo, M. I. Duba ta in. – K. : KNEU, 2004 – 287 s.
5. Istoria ekonomicheskix ucheniy / pod obch. red. A. Xudokormova. – M. : INFRA-M, 1998.
6. Kondratiev N. Bolchie ciklu ekonomicheskoy konunkturu / N. Kondratiev / Xrestomatia po ekonomicheskoy teorii. – M. : Urst, 1997.
7. Ojogov S. Tolkoviy slovar russkogo yazika / S. Ojogov, N. Chvedov. – M. : Russkiy yazik, 1994.
8. Slovar sovremennoy ekonomicheskoy teorii Makmilana. – M. : INFRA-M, 1997.

Надіслана/Written: 5.06.2014 р.
Надійшла/Received: 8.06.2014 р.
Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов